

Correctievoorschrift VWO

2015

tijdvak 2

geschiedenis

Het correctievoorschrift bestaat uit:

- 1 Regels voor de beoordeling
- 2 Algemene regels
- 3 Vakspecifieke regels
- 4 Beoordelingsmodel
- 5 Inzenden scores
- 6 Bronvermeldingen

1 Regels voor de beoordeling

Het werk van de kandidaten wordt beoordeeld met inachtneming van de artikelen 41 en 42 van het Eindexamenbesluit v.w.o.-h.a.v.o.-m.a.v.o.-v.b.o.

Voorts heeft het College voor Toetsen en Examens op grond van artikel 2 lid 2d van de Wet College voor toetsen en examens de Regeling beoordelingsnormen en bijbehorende scores centraal examen vastgesteld.

Voor de beoordeling zijn de volgende passages van de artikelen 36, 41, 41a en 42 van het Eindexamenbesluit van belang:

- 1 De directeur doet het gemaakte werk met een exemplaar van de opgaven, de beoordelingsnormen en het proces-verbaal van het examen toekomen aan de examinerator. Deze kijkt het werk na en zendt het met zijn beoordeling aan de directeur. De examinerator past de beoordelingsnormen en de regels voor het toekennen van scorepunten toe die zijn gegeven door het College voor Toetsen en Examens.
- 2 De directeur doet de van de examinerator ontvangen stukken met een exemplaar van de opgaven, de beoordelingsnormen, het proces-verbaal en de regels voor het bepalen van de score onverwijld aan de gecommitteerde toekomen.

- 3 De gecommiteerde beoordeelt het werk zo spoedig mogelijk en past de beoordelingsnormen en de regels voor het bepalen van de score toe die zijn gegeven door het College voor Toetsen en Examens.
De gecommiteerde voegt bij het gecorrigeerde werk een verklaring betreffende de verrichte correctie. Deze verklaring wordt mede ondertekend door het bevoegd gezag van de gecommiteerde.
- 4 De examiner en de gecommiteerde stellen in onderling overleg het aantal scorepunten voor het centraal examen vast.
- 5 Indien de examiner en de gecommiteerde daarbij niet tot overeenstemming komen, wordt het geschil voorgelegd aan het bevoegd gezag van de gecommiteerde. Dit bevoegd gezag kan hierover in overleg treden met het bevoegd gezag van de examiner. Indien het geschil niet kan worden beslecht, wordt hiervan melding gemaakt aan de inspectie. De inspectie kan een derde onafhankelijke gecommiteerde aanwijzen. De beoordeling van de derde gecommiteerde komt in de plaats van de eerdere beoordelingen.

2 Algemene regels

Voor de beoordeling van het examenwerk zijn de volgende bepalingen uit de regeling van het College voor Toetsen en Examens van toepassing:

- 1 De examiner vermeldt op een lijst de namen en/of nummers van de kandidaten, het aan iedere kandidaat voor iedere vraag toegekende aantal scorepunten en het totaal aantal scorepunten van iedere kandidaat.
- 2 Voor het antwoord op een vraag worden door de examiner en door de gecommiteerde scorepunten toegekend, in overeenstemming met het beoordelingsmodel. Scorepunten zijn de getallen 0, 1, 2, ..., n, waarbij n het maximaal te behalen aantal scorepunten voor een vraag is. Andere scorepunten die geen gehele getallen zijn, of een score minder dan 0 zijn niet geoorloofd.
- 3 Scorepunten worden toegekend met inachtneming van de volgende regels:
  - 3.1 indien een vraag volledig juist is beantwoord, wordt het maximaal te behalen aantal scorepunten toegekend;
  - 3.2 indien een vraag gedeeltelijk juist is beantwoord, wordt een deel van de te behalen scorepunten toegekend, in overeenstemming met het beoordelingsmodel;
  - 3.3 indien een antwoord op een open vraag niet in het beoordelingsmodel voorkomt en dit antwoord op grond van aantoonbare, vakinhoudelijke argumenten als juist of gedeeltelijk juist aangemerkt kan worden, moeten scorepunten worden toegekend naar analogie of in de geest van het beoordelingsmodel;
  - 3.4 indien slechts één voorbeeld, reden, uitwerking, citaat of andersoortig antwoord gevraagd wordt, wordt uitsluitend het eerstgegeven antwoord beoordeeld;
  - 3.5 indien meer dan één voorbeeld, reden, uitwerking, citaat of andersoortig antwoord gevraagd wordt, worden uitsluitend de eerstgegeven antwoorden beoordeeld, tot maximaal het gevraagde aantal;
  - 3.6 indien in een antwoord een gevraagde verklaring of uitleg of afleiding of berekening ontbreekt dan wel foutief is, worden 0 scorepunten toegekend, tenzij in het beoordelingsmodel anders is aangegeven;

- 3.7 indien in het beoordelingsmodel verschillende mogelijkheden zijn opgenomen, gescheiden door het teken /, gelden deze mogelijkheden als verschillende formuleringen van hetzelfde antwoord of onderdeel van dat antwoord;
- 3.8 indien in het beoordelingsmodel een gedeelte van het antwoord tussen haakjes staat, behoeft dit gedeelte niet in het antwoord van de kandidaat voor te komen;
- 3.9 indien een kandidaat op grond van een algemeen geldende woordbetekenis, zoals bijvoorbeeld vermeld in een woordenboek, een antwoord geeft dat vakinhoudelijk onjuist is, worden aan dat antwoord geen scorepunten toegekend, of tenminste niet de scorepunten die met de vakinhoudelijke onjuistheid gemoeid zijn.
- 4 Het juiste antwoord op een meerkeuzevraag is de hoofdletter die behoort bij de juiste keuzemogelijkheid. Voor een juist antwoord op een meerkeuzevraag wordt het in het beoordelingsmodel vermelde aantal scorepunten toegekend. Voor elk ander antwoord worden geen scorepunten toegekend. Indien meer dan één antwoord gegeven is, worden eveneens geen scorepunten toegekend.
- 5 Een fout mag in de uitwerking van een vraag maar één keer worden aangerekend, tenzij daardoor de vraag aanzienlijk vereenvoudigd wordt en/of tenzij in het beoordelingsmodel anders is vermeld.
- 6 Een zelfde fout in de beantwoording van verschillende vragen moet steeds opnieuw worden aangerekend, tenzij in het beoordelingsmodel anders is vermeld.
- 7 Indien de examinerator of de gecommiteerde meent dat in een examen of in het beoordelingsmodel bij dat examen een fout of onvolkomenheid zit, beoordeelt hij het werk van de kandidaten alsof examen en beoordelingsmodel juist zijn. Hij kan de fout of onvolkomenheid mededelen aan het College voor Toetsen en Examens. Het is niet toegestaan zelfstandig af te wijken van het beoordelingsmodel. Met een eventuele fout wordt bij de definitieve normering van het examen rekening gehouden.
- 8 Scorepunten worden toegekend op grond van het door de kandidaat gegeven antwoord op iedere vraag. Er worden geen scorepunten vooraf gegeven.
- 9 Het cijfer voor het centraal examen wordt als volgt verkregen.
Eerste en tweede corrector stellen de score voor iedere kandidaat vast. Deze score wordt meegedeeld aan de directeur.
De directeur stelt het cijfer voor het centraal examen vast op basis van de regels voor omzetting van score naar cijfer.
- NB1 Het College voor Toetsen en Examens heeft de correctievoorschriften bij regeling vastgesteld. Het correctievoorschrift is een zogeheten algemeen verbindend voorschrift en valt onder wet- en regelgeving die van overheidswege wordt verstrekt. De corrector mag dus niet afwijken van het correctievoorschrift.
- NB2 Het aangeven van de onvolkomenheden op het werk en/of het noteren van de behaalde scores bij de vraag is toegestaan, maar niet verplicht.
Evenmin is er een standaardformulier voorgeschreven voor de vermelding van de scores van de kandidaten.
Het vermelden van het schoolexamencijfer is toegestaan, maar niet verplicht.
Binnen de ruimte die de regelgeving biedt, kunnen scholen afzonderlijk of in gezamenlijk overleg keuzes maken.

NB3 Als het College voor Toetsen en Examens vaststelt dat een centraal examen een onvolkomenheid bevat, kan het besluiten tot een aanvulling op het correctievoorschrift. Een aanvulling op het correctievoorschrift wordt zo spoedig mogelijk nadat de onvolkomenheid is vastgesteld via Examenblad.nl verstuurd aan de examensecretarissen.

Soms komt een onvolkomenheid pas geruime tijd na de afname aan het licht. In die gevallen vermeldt de aanvulling:

NB

Als het werk al naar de tweede corrector is gezonden, past de tweede corrector deze aanvulling op het correctievoorschrift toe.

Een onvolkomenheid kan ook op een tijdstip geconstateerd worden dat een aanvulling op het correctievoorschrift te laat zou komen.

In dat geval houdt het College voor Toetsen en Examens bij de vaststelling van de N-term rekening met de onvolkomenheid.

3 Vakspecifieke regels

Voor dit examen kunnen maximaal 77 scorepunten worden behaald.

Voor dit examen zijn de volgende vakspecifieke regels vastgesteld:

- 1 Vakinhoudelijke argumenten moeten afkomstig zijn uit gezaghebbende, wetenschappelijke publicaties.
- 2 Als gevraagd wordt naar het noemen van één van de negenenveertig 'kenmerkende aspecten', is een letterlijke weergave daarvan niet vereist. Er kan in de regel worden volstaan met een juiste omschrijving van het 'kenmerkend aspect' of van dat deel ervan dat relevant is voor de beantwoording van de vraag (er zijn kenmerkende aspecten die uit meerdere onderdelen bestaan).

4 Beoordelingsmodel

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

Door de tijd heen

---

1 maximumscore 2

De juiste volgorde is:

2, 3, 1, 4, 6, 5

Opmerking

Als door het weglaten van één foutief geplaatst nummer een verder foutloze reeks ontstaat, wordt 1 scorepunt toegekend.

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

Prehistorie en oudheid

---

2 maximumscore 2

Voorbeeld van een juist antwoord is:

Deze gewoonte droeg ertoe bij dat er voldoende/veel burgers deelnamen aan de volksvergadering, waardoor besluiten niet door een kleine groep konden worden genomen (wat de democratie beschermd).

3 maximumscore 4

Voorbeeld van een juist antwoord is:

- Tacitus (bron 1) schrijft aan de Germanen een grote krijgslust toe 1
- de waardering voor deze deugd past bij 'de groei van het Romeinse imperium' (waardoor de Grieks-Romeinse cultuur zich in Europa verspreidde) 1
- Salvianus (bron 2) schrijft aan de Germanen een grote (naasten)liefde/onderlinge liefde toe 1
- de waardering voor deze deugd past bij de 'ontwikkeling van het jodendom en het christendom als de eerste monotheïstische godsdiensten' 1

De middeleeuwen

---

4 maximumscore 3

Kern van een juist antwoord is:

bij 1:

- In de bron is sprake van horigen (wat duidt op gebruik van het hofstelsel) 1

bij 2:

- Uit de bron blijkt dat Karel de Grote in zijn rijk één rechtsspraak wil invoeren (wat duidt op centraliseren) 1

bij 3:

- Uit de bron blijkt dat er boetes in geld geheven worden, terwijl elders in Europa het gebruik van geld vrijwel verdwenen is (door het verdwijnen van handel/de opkomst van de autarkische cultuur; merkbaar is er bij de Friezen nog sprake van een geldeconomie / van (internationale/omvangrijke) handel) 1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

5 maximumscore 4

Een juist antwoord bestaat uit het noemen van twee juiste kenmerkende aspecten uit de middeleeuwen en een daarbij passend verband met de genoemde gebeurtenissen, bijvoorbeeld (twee van de volgende):

- De burgers van Deventer steunden de keizer, terwijl zij als onderdeel van het Sticht eigenlijk gehoorzaamheid verplicht waren aan de bisschop en ontvingen als dank daarvoor stadsrechten (3), dit past bij 'de opkomst van de stedelijke burgerij en de toenemende zelfstandigheid van steden' (of een omschrijving daarvan).
- Deventer ontving stadsrechten van Hendrik V als dank voor de steun in Hendriks strijd tegen de bisschop die zich in de investituurstrijd/de strijd om het primaat aan de zijde van de paus had geschaard (4), dit past bij 'het conflict in de christelijke wereld over de vraag of de wereldlijke dan wel de geestelijke macht het primaat behoorde te hebben' (of een omschrijving daarvan).
- De keizer breidde zijn zeggenschap uit over de steden in het Sticht (ten koste van de bisschop) door Deventer stadsrechten te geven (4), dit past bij 'het begin van staatsvorming en centralisatie' (of een omschrijving daarvan).

per juist kenmerkend aspect met daarbij passend verband

2

Opmerking

Alleen voor een juiste combinatie van gebeurtenis en kenmerkend aspect worden scorepunten toegekend.

Vroegmoderne tijd

---

6 maximumscore 2

Kern van een juist antwoord is:

- Arabische wetenschappers als Albucaasis zorgen ervoor dat het werk van klassieke wetenschappers overgeleverd wordt / bekend blijft in West-Europa (waardoor er voortgeborduurd kan worden op de klassieken) 1
- In de Renaissance worden de klassieke auteurs meer kritisch benaderd / wordt de (medische) kennis uit de klassieke oudheid aangevuld door eigen observaties/experimenten 1

Vraag	Antwoord	Scores
7	maximumscore 3 Kern van een juist antwoord is:	
	<ul style="list-style-type: none"> In de Satisfactie wordt afgesproken dat Amsterdam zich bij de Opstand aansluit, maar wel rooms-katholiek blijft / de bloedplakkaten worden afgeschaft 	1
	<ul style="list-style-type: none"> wat overeenkomt met de strekking van de Pacificatie van Gent, waarin de Zuidelijke gewesten bedingen dat de rooms-katholieke eredienst in hun gewesten wordt gehandhaafd / de bloedplakkaten worden afgeschaft 	1
	<ul style="list-style-type: none"> maar niet past bij de Alteratie, omdat daarbij het katholieke stadsbestuur wordt vervangen door een calvinistisch bestuur / de rooms-katholieke eredienst niet meer in het openbaar mag worden uitgeoefend 	1
8	maximumscore 3 Kern van een juist antwoord is:	
	<ul style="list-style-type: none"> Willem van Oranje wilde (in het begin van de Opstand) gelijkberechtiging voor rooms-katholieken en protestanten / godsdienstige tolerantie 	1
	<ul style="list-style-type: none"> om daarmee een zo breed mogelijk draagvlak te bereiken voor de Opstand 	1
	<ul style="list-style-type: none"> In Amsterdam wordt afgesproken dat rooms-katholieken en protestanten elkaar niet meer vervolgen (waarna Amsterdam zich bij de Opstand aansluit) 	1
9	maximumscore 3 Voorbeeld van een juist antwoord is:	
	<ul style="list-style-type: none"> In dit fragment komt naar voren dat de opstandige gewesten geen vorst meer hebben / op zoek gaan naar een nieuwe vorst 	1
	<ul style="list-style-type: none"> maar dat (als Leicester de macht wil overnemen) de staten vasthouden aan hun gewestelijke soevereiniteit / hun macht niet willen delen 	1
	<ul style="list-style-type: none"> Het vasthouden van de gewesten aan hun soevereiniteit leidde ertoe dat zij geen nieuwe vorst meer gaan zoeken/de Republiek vormen 	1
10	maximumscore 2 Kern van een juist antwoord is: In 1588 stuurt Filips II zijn Armada richting Engeland, informatie over de relatie tussen de Republiek en Engeland was hiervoor van groot strategisch belang.	

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

11 maximumscore 2

Kern van een juist antwoord is:

- Locke en Noodt gaan er beiden vanuit dat er een sociaal contract moet bestaan tussen vorst en onderdanen / dat de vorst niet door God is gestuurd / dat het *Droit Divin* niet opgaat, maar dat de vorst is aangesteld met algemene instemming van de burgers 1
- Noodt en de opstellers van het Plakkaat van Verlatinge gaan er beiden vanuit, dat een vorst die als een tiran regeert, mag worden afgezet 1

12 maximumscore 3

Kern van een juist antwoord is:

- Uit de bron blijkt dat Diderot erfelijkheid van ambten afwijst / vindt dat mensen op grond van hun capaciteiten een functie moeten bekleden, wat aansluit bij het verlichte idee dat geen rechten aan afkomst mogen worden ontleend 2
- Diderot geeft hiermee kritiek op het (erfelijke) koningschap / de voorrechten van de adel in Frankrijk 1

13 maximumscore 2

Voorbeeld van een juist antwoord is:

- In 1792 werd de republiek ingevoerd, wat door de radicalen gezien werd als een belangrijk keerpunt / het begin van een nieuw tijdperk 1
- Napoleon keerde in 1806 terug naar de christelijke jaartelling om daarmee duidelijk te maken dat er een breuk had plaatsgevonden met het revolutionaire verleden / het keizerrijk teruggreep op de prerevolutionaire situatie 1

14 maximumscore 2

Uit het antwoord moet blijken dat het besluit kerk en staat te scheiden past bij:

- het kenmerkend aspect 'rationeel optimisme en een verlicht denken dat werd toegepast op alle terreinen van de samenleving; godsdienst...' (of een omschrijving daarvan) wat ertoe leidde dat godsdienst een privézaak werd 1
- het kenmerkend aspect 'de democratische revoluties in westerse landen met als gevolg discussies over grondwetten, grondrechten en staatsburgerschap' (of een omschrijving daarvan) waarbij gelijkheid de basis van een democratisch bestuur zou moeten zijn (en er daarom geen religieus onderscheid mag worden gemaakt) 1

Opmerking

Alleen als bij een juist kenmerkend aspect een juiste uitleg wordt gegeven, worden scorepunten toegekend.

Door de tijd heen

---

15 maximumscore 2

De juiste volgorde is:

1, 5, 4, 6, 3, 2

Opmerking

Als door het weglaten van één foutief geplaatst nummer een verder foutloze reeks ontstaat, wordt 1 scorepunt toegekend.

Moderne tijd

---

16 maximumscore 6

Voorbeeld van een juist antwoord is:

- De Industriële Revolutie leidde tot een snelle verstedelijking als gevolg van de toename van het aantal fabrieksarbeiders / als gevolg van het leeglopen van het platteland, waardoor er meer epidemieën van besmettelijke ziekten zoals cholera uitbraken 2
- In de sociale kwestie stonden de slechte leefomstandigheden van de arbeiders/armen (net als in Maastricht) centraal, in dit onderzoek verzamelde de overheid gegevens die de noodzaak van ingrijpen lieten zien 2
- Door de uitbreiding van het stemrecht / de voortschrijdende democratisering gingen ook de armere groepen in de samenleving politieke macht ontwikkelen / kwam het socialisme op, waardoor de belangen van de armeren politiek gewicht kregen / waardoor de overheid moest reageren op de slechte leefomstandigheden 2

Opmerking

Alleen als een historisch juiste causale relatie wordt aangegeven, worden 2 scorepunten toegekend.

17 maximumscore 1

Voorbeeld van een juist antwoord is:

Op de conferentie maakten Europese landen afspraken over handel in Centraal-Afrika / over de inbezitneming van nieuwe (kust)gebieden in Afrika waardoor Europese landen hun invloed in Afrika vergrootten (wat past bij de uitbreiding van invloed tijdens het modern imperialisme).

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

18 maximumscore 3

Kern van een juist antwoord is:

- Von Hindenburg houdt de regering en de politieke partijen verantwoordelijk voor de nederlaag in de Eerste Wereldoorlog / beschuldigt de regering en politieke partijen ervan geen gehoor te hebben gegeven aan voorstellen die moesten leiden tot de overwinning / geen strenge wetgeving/discipline te willen 1
- Het motief van Von Hindenburg is de legerleiding/zichzelf/de keizer vrij te pleiten van schuld aan de nederlaag 1
- Deze beschuldiging heeft een negatieve invloed op de stabiliteit van de Republiek van Weimar gehad / heeft het vertrouwen van de bevolking in de politieke leiders ondermijnd 1

19 maximumscore 2

Kern van een juist antwoord is:

Het doel van het Dawesplan was Duitsland in staat te stellen te voldoen aan de verplichtingen die voortvloeiden uit het Verdrag van Versailles. Het manifest verwerpt de bepalingen van dat verdrag (zoals de inkrimping van het leger, de eenzijdige Duitse schuld aan de oorlog en de plicht tot herstelbetalingen en daarmee ook het Dawesplan).

20 maximumscore 2

Kern van een juist antwoord is:

Overeenkomsten in de opvattingen van *Stahlhelm* en de nazi's zijn:

- op het gebied van het Duitse expansionisme pleiten zowel *Stahlhelm* als de nazi's voor expansie (naar het Oosten) vanwege het gebrek aan *Lebensraum* / grondgebied 1
- op het gebied van het bestuur pleiten zowel *Stahlhelm* als de nazi's voor een sterk leiderschap/presidentschap / *Führerprinzip*/leidersbeginsel 1

Vraag	Antwoord	Scores
21	<p>maximumscore 4</p> <p>Voorbeeld van een juist antwoord is:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Karl Arnold geeft de mening weer dat de nazi's het bestuur in Duitsland volledig overgenomen hebben door (één van de volgende verwijzingen naar de prent): <ul style="list-style-type: none"> – de hakenkruisvlag zeer groot af te beelden / het verschil in formaat van de zwart-wit-rode vlag van het keizerrijk en de hakenkruisvlag. – de samenwerking tussen de SA-er en de politieagent die verwijst naar de verwevenheid van partij en staat. • Karl Arnold geeft de mening weer dat de burgerrechten in Duitsland worden geschonden door (één van de volgende verwijzingen naar de prent): <ul style="list-style-type: none"> – het slot op de stembus/het slot op de mond van Michel/het slot op de krant dat verwijst naar de schending van grondrechten (vrijheid van meningsuiting). – de artikelen (in het onderschrift) die verwijzen naar de grondwet van de Republiek van Weimar die niet worden nagevolgd. 	<p>2</p> <p>2</p>
	<p><i>Opmerking</i></p> <p><i>Alleen als een juiste weergave van de mening van de tekenaar wordt ondersteund met een passende verwijzing naar de prent, worden 2 scorepunten toegekend.</i></p>	
22	<p>maximumscore 2</p> <p>Kern van een juist antwoord is:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Uit bron 9 blijkt dat Von Hindenburg weinig sympathie heeft voor (democratische) politieke partijen (van de Republiek van Weimar) • Uit zijn maatregel uit 1933 (bron 11) blijkt, dat hij aan de kant van de antidemocratische/rechtse groepen staat 	<p>1</p> <p>1</p>
23	<p>maximumscore 2</p> <p>Kern van een juist antwoord is:</p> <p>bij 1:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Deze medische experimenten konden plaatsvinden zonder enige beperking / controle, wat mogelijk was doordat het totalitaire karakter van het naziregime totale controle over mensen in Duitsland / een complete minachting voor (vermeende) tegenstanders inhield <p>bij 2:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Deze medische experimenten werden aanbevolen omdat ze zouden leiden tot afname van de Russische bevolking, wat ertoe moest bijdragen dat de Duitse <i>Volksgemeinschaft</i> (na de etnische herschikking) in Oost-Europa de beschikking kon krijgen over meer levensruimte (en dus sterker zou staan) 	<p>1</p> <p>1</p>

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

24 maximumscore 4

Voorbeeld van een juist antwoord is:

- Herblock geeft de mening weer dat de Verenigde Staten met het Marshallplan een nieuwe oorlog kunnen voorkomen (en zo goedkoper af zijn) 1
- Herblock laat dit zien door het afbeelden van (twee van de volgende): 2
  - de Amerikaanse kosten van de oorlogvoering in de Tweede Wereldoorlog als een grote tank.
  - de kosten van de Europese aanvragen aan Marshallhulp als een veel kleinere tractor / in het kader van de vrede / een lager bedrag.
  - de verwijzing naar de oorlogsgod Mars.
- In de Sovjet-Unie werd de Marshallhulp gezien als een middel voor de Verenigde Staten om de eigen invloedssfeer te versterken / als onderdeel van de strijd tegen het communisme / de Sovjet-Unie 1

25 maximumscore 4

Kern van een juist antwoord is:

- In de prent worden de vele slachtoffers van het dekolonisatieproces in Vietnam/Frans Indochina / de Franse nederlaag bij Dien Bien Phu afgebeeld 1
- waarmee de boodschap wordt gegeven dat militair ingrijpen in Vietnam grote gevolgen zal hebben / zal leiden tot een nederlaag/veel slachtoffers 1
- Door het Tonkin-incident/de Tonkin-resolutie (of een omschrijving daarvan) 1
- kreeg de president verregaande bevoegdheden om (de inzet van) het Amerikaanse leger in Zuidoost-Azië uit te breiden 1

26 maximumscore 2

Kern van een juist antwoord is:

De Truman-doctrine was gericht op het bijeenhouden van het Westblok, terwijl de Brezjnev-doctrine door het ingrijpen in communistische landen die een eigen koers wilden kiezen (de kern van de Brezjnev-doctrine), gericht was op het bijeenhouden van het Oostblok.

27 maximumscore 2

Kern van een juist antwoord is:

De Sovjet-Unie zag met het loslaten van de Brezjnev-doctrine door Michael Gorbatsjov af van toekomstig militair ingrijpen in andere Oostbloklanden, zodat de ontwikkeling in de DDR (naar meer vrijheid) niet van buitenaf werd gestopt (wat leidde tot de val van de Berlijnse Muur).

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

28 maximumscore 2

Kern van een juist antwoord is:

- De 'Koude Oorlog' komt tot uiting in het affiche door de verwijzing naar de NATO, die meehelpt aan het in bedwang houden van de opstandige Angolees door (het Navo-lid) Portugal 1
- 'De dekolonisatie (die een eind maakte aan de westerse hegemonie in de wereld)' komt tot uiting in de Angolees die zich probeert te bevrijden uit de westerse notenkraak (van het imperialisme) 1

Opmerking

Alleen voor een juiste verbinding van een juist twintigste-eeuws kenmerkend aspect en een passend onderdeel van de bron wordt 1 scorepunt toegekend.

29 maximumscore 2

Voorbeeld van een juist antwoord is:

- De ontwikkeling van de jaren 1960 die past bij het repertoirebeleid van Columbia is het ontstaan van een jongerencultuur 1
- wat verband houdt met 'de toenemende westerse welvaart die vanaf de jaren zestig aanleiding gaf tot ingrijpende sociaal-culturele veranderingsprocessen' (of een omschrijving daarvan) waardoor jongeren genoeg koopkracht kregen om een eigen jeugdcultuur te financieren / popmuziek te kunnen kopen 1

Opmerking

Alleen voor een juist verband tussen een juist kenmerkend aspect en een passende ontwikkeling wordt 1 scorepunt toegekend.

5 Inzenden scores

Verwerk de scores van alle kandidaten per examinerator in het programma WOLF. Zend de gegevens uiterlijk op 23 juni naar Cito.

6 Bronvermeldingen

- bron 1 Tacitus, Leven van Agricola en De Germanen, vertaald en toegelicht door Vincent Hunink, Amsterdam 2000, op: www.vincenthunink.nl
- bron 2 J. P. Migne ed., Salvianus, De gubernatione dei, Patrologia Latina, dl. 53, pag. 97
http://www.documentacatholicaomnia.eu/02m/0400-0470_Salvianus_Massiliensis_Episcopus,_De_Gubernatione_Dei_Octo_Libri,_MLT.pdf
- bron 3 http://www.keesn.nl/lex/lex_nl_text.htm#Mordrito
- bron 4 ontleend aan: Albucasis, On surgery and instruments, A definitive edition of the Arabic text with English translation and commentary by M.S. Spink en G.L. Lewis, Berkely/Los Angeles 1973, pag. 2 en 4
- bron 5 J. Gruppelaar red., D.V. Coornhert, politieke geschriften, Amsterdam 2009, pag. 173-174
- bron 6 ontleend aan: <http://www.british-history.ac.uk/report.aspx?compid=8717>
- bron 7 ontleend aan: [http://books.google.nl/Vaderlandsche letter oefeningen](http://books.google.nl/Vaderlandsche+letter+oefeningen) / Van Noodt
- bron 8 Denis Diderot, Over Holland, een journalistieke reis 1773-1774, Amsterdam 1994, pag. 37-38, 43-44
- bron 9 ontleend aan: Deutsche Geschichte in Dokumenten und Bildern
http://germanhistorydocs.ghi-dc.org/sub_document.cfm?document_id=3829
- bron 10 ontleend aan: Anton Kaes e.a. ed., The Weimar Republic Sourcebook, Berkeley, Los Angeles, New York, 1994, pag. 339-340
- bron 11 Herbert Reinoss, Simplicissimus: Bilder aus dem Simplicissimus, Hannover 1970, pag. 282
- bron 12 Eugen Kogon, De SS-staat, het systeem der Duitse concentratiekampen, Amsterdam 1976, pag.193
- bron 13 H. Johnson en H. Katz, Herblock, The Life and Work of the Great Political Cartoonist, New York 2009 (bijgesloten dvd)
- bron 14 <http://www.cvce.eu/viewer/-/content/5599abc2-b23f-4ec2-843a-89741ccf03fb/334ae5dc-5c71-4909-902e-423e9db513bb/en>
- bron 15 www.geheugenvannederland.nl (trefwoord Angola Comite)